

Oxford Journal of Scientific Research

No.1. (9), January-June, 2015

VOLUME III

"Oxford University Press"

2015

Oxford Journal of Scientific Research, 2015, No.1. (9) (January-June). Volume III. "Oxford University Press", 2015. - 889 p.

Proceedings of the Journal are located in the Databases Scopus.

Source Normalized Impact per Paper (SNIP): 3.826

SCImago Journal Rank (SJR): 3.548

Editor-in-Chief: Prof. Robert Carman, D.Phil. (UK)

Executive Editor: Prof. Kevin Barrington, D. S. Sc. (UK)

Technical Editors: Molly Carpenter, Jeff Goodwin (UK)

Editors:

Prof. Richard Dixon, D. Litt. et Phil. (UK)

Prof. Paul Bryant, Psy. D. (UK)

Prof. Steven Gellar, Ed.D. (UK)

Prof. Charles West, D. I. T. (UK)

Prof. Margaret Harman, D. E. Sc. (UK)

Prof. Isabella Blake, D. Env. (Australia)

Prof. Richard Whiteside, D. E. Sc. (UK)

Prof. Robert Barclay, D. C. S. (UK)

Prof. John Williams, D. Litt. (USA)

Prof. Andrew Gordon, D. Litt. (UK)

Prof. Norman Green, D. S. Sc. (UK)

Prof. Nina Harvey, D.F.A. (USA)

Prof. Yukie Tawara, D. I. T. (Japan)

Prof. Mataro Kato, Ed.D. (Japan)

Prof. Wataru Matsui, Ed.D. (Japan)

Prof. Selena Graham, D. A. (Australia)

Prof. Laurens Lawton, D. S. Sc. (UK)

Prof. Dina Miller, D. Hum. Litt. (USA)

Prof. Peter Campbell, D. Litt. et Phil. (UK)

Prof. Erin Robbins, Dr. P. H. (UK)

Prof. Ryan Cooper, D. Sc. V. M. (UK)

Prof. James Ridley, D. M. (Australia)

Prof. Denis Thompson, D. B. A. (UK)

Prof. Kara McGregor, EDM. (UK)

Prof. Ronald Hall, D. G. S. (USA)

Prof. Daniel Smith, D.F. (Canada)

Prof. Harris Reed, D. B. A. (UK)

Prof. Emma Allen, Ed.D. (Australia)

Prof. Denis Cumming, Ed.D. (UK)

Prof. Leslie Bragg, Psy. D. (Canada)

ISSN: 0305-4882

© "Oxford University Press", 2015

© The University of Oxford, 2015

Maryna Budzar,

Borys Grinchenko Kyiv University,

Associate Professor, Ph.D. of Historical Sciences,

Department of History of Ukraine

Socio-cultural ties of the Galagans family in the historical space of Ukraine XVIII – XIX centuries

Abstract: This article analyzes the multiple socio-cultural ties of the Galagans family in Ukraine XVIII–XIX centuries. The historical space of the Left Bank Ukraine Region is presented in its social dimension. The role characterized of each of the Galagans family in this multi-level system.

Keywords: Galagans family, socio-cultural ties, Left Bank Ukraine Region, historical space.

Марина Будзар,

Київський університет імені Бориса Грінченка,

доцент, кандидат історичних наук, кафедра історії України

Соціокультурні зв'язки роду Ґалаґанів в історичному просторі України XVIII – XIX ст.

Анотація: В статті проаналізовано соціокультурні зв'язки роду Ґалаґанів в Україні XVIII – XIX ст. Історичний простір Лівобережної України презентовано в його соціальних вимірах. Охарактеризовано ролі кожного з родини Ґалаґанів у цій багаторівневій системі.

Ключові слова: родина Ґалаґанів, соціокультурні зв'язки, Лівобережна Україна, історичний простір.

В умовах того «культурного повороту», що відбувся у сфері гуманітарного знання загалом та в історичній науці зокрема на межі XX – XXI ст., актуальними залишаються дослідження проявів людської суб'єктивності у регіональному,

загальнонаціональному та світовому контекстах, тобто розвідки у напрямі «соціокультурної історії», коли, за твердженням Л. Репіної, «прагматичний підхід» до минулого на перший план висуває вчинки історичних акторів в локальних ситуаціях, в контексті тих соціальних структур, що водночас створюють умови для дій і обмежують їх примусом певних структур, зокрема, соціальних [1]. Така концептуалізація індивідуально-суб'єктивного та практично-дієвого обертається одночасним застосуванням мікро- та макроісторичних і мережевого підходів у дослідженнях, коли, за Р. Коллінзом, мікроситуація реалізується на індивідуальному рівні та через множинні соціальні мережі набуває макроознак [2].

Застосування принципів Networktheory («теорії мереж») у царині історичних досліджень уможлиблює розглянути дії окремої особистості чи колективу людей у відповідно організованому історичному просторі в залежності від множинних зв'язків суб'єктів історії. Історичний простір – форма координації у межах часово-просторового континууму об'єктів, дій, артефактів, явищ тощо – за таких умов набирає ознак того самого контексту, у знаково-символічній мережі якого суб'єктивність індивідуального обертається об'єктивністю колективного.

Тим доцільніше застосовувати зазначені вище стратегії історичного дослідження до явищ, які є класичними об'єктами для аналізу за традиційними прийомами, зокрема, для характеристики існування одного роду у суспільних реаліях кількох історичних епох. Слушність цього постулату підважується розумінням того, що, за К. Лінч, еволюція родини у часі та просторі завжди пов'язана з розвитком соціуму, історія народу обов'язково співвідноситься з історією родини [3].

Серед сімейств, що посіли помітне місце в історії України модерного часу, особливо відзначений рід Ґалаґанів, передусім тому, що його витоки та становлення чітко презентують історію соціального піднесення нової української еліти, сформованої у другій половині XVII ст., козацької старшини, і подальшої – впродовж XVIII ст. – втрати нею політично-державної самостійності та набуття статусу російського імперського дворянства. Лише шість поколінь прямих нащадків від початку XVIII до другої половини XIX ст. нараховував цей рід, перерваний на сьомому коліні [4].

Становлення соціальних комунікацій сімейства Ґалаґанів впродовж його історичного буття обумовлювалося кількома факторами.

По-перше, життєдіяльність основних представників роду була регіонально визначена – землями Гетьманщини, пізніше – Малоросійського намісництва, потім – Полтавської та Чернігівської губерній, тобто географічно та історично пов'язувалася з Лівобережною Україною. Їхні майнові статки зосереджувалися передусім у цьому регіоні. Усередині XIX ст. передостанній в роді, Григорій Ґалаґан (1819–1888), був власником більше ніж 40 тисяч десятин землі в двох губерніях. Показником досить тісного зв'язку з «дідичними» (спадковими) землями для Ґалаґанів (власне, як і для багатьох інших вихідців з козацько-старшинського прошарку) є факт опікування родинними садибами, що були не тільки господарчо-економічними утвореннями, але й «культурними гніздами», помітними у мережі інтелектуальних контактів представників цього сімейства (Сокиринці, Покорщина, Дігтярі тощо) [5].

По-друге, генеалогічно-шлюбні контакти відбувалися передусім у межах визначеного етнічно-соціального кола – козацько-старшинської верхівки. Така сімейна традиція залишалася значущою до кінця XIX ст., коли про походження Павла Ґалаґана (1853–1869), останнього з роду, повідомлялося: «Предки Павла Ґалаґана походять из малороссийских козаков, без всякой примеси посторонних народностей в последующих поколениях» [6]. Окрім того, Ґалаґанами вдало застосовувався принцип «соціального фунікулера»: якщо засновник династії Гнат Ґалаґан (?–1748) був одружений з представницею міщансько-купецького прошарку з роду Тандрин Оленою, у першому шлюбі – Олександрович (чоловік – київський війт), то вже син цієї пари Григорій (1719–1777), взяв за себе Олену, доньку Михайла Дунін-Борковського, вихідця із знаного старшинського роду, та Параски Апостол, дочки Данили Апостола (1654–1734), гетьмана з 1727 до 1734 рр. Другим чоловіком її, по ранній смерті М. Дуніна-Борковського, став Михайло Скоропадський (1697–1758), внучатий небіж Івана Скоропадського (1646–1722), гетьмана з 1708 до 1722 рр. Онук Гната Ґалаґана, Іван (?–1789), одружився з Катериною Дараган (1740–1823), небогою Олексія Розумовського (1709–1771), з котрого почалося сходження на вищі щаблі імперського соціуму родини Розумовських. Зокрема, батько Катерини, реєстровий козак Юхим Дараган (?–1762), «для своего возвышения, в пределах козацкой службы, благодаря своему родству с Розумовскими, ... был

назначен полковником Киевського полка...» [7]. У такий спосіб нащадки січового козака Гната Ґалаґана швидко увійшли до верхівки козацько-старшинського прошарку. З часом родинно-генеалогічні зв'язки набули певних символічних ознак відповідно до історичного контексту. Так, Григорій Ґалаґан, шостий в роді, писав про свою дружину з сімейства Кочубеїв: «она происходит по прямой линии от знаменитого генерального судьи Василия Леонтьевича Кочубея, казненного в 1708 году вместе с полтавским полковником Искрою...» [8].

По-третє, за два століття, з початку XVIII до кінця XIX, ставлення до виконання державних обов'язків у родині змінювалося. Якщо Гнат Ґалаґан та його син Григорій провели у військових походах майже все життя, очолювали Прилуцький полк півстоліття – з 1714 до 1763 рр., то їхніх нащадків більш приваблювала цивільна служба, або навіть статус приватної особи, поміщика-землевласника. Лише Іван Ґалаґан, син Григорія, бунчуковий товариш, номінально виконував обов'язки полковника з 1783 до 1767 років, а «по упразднении малороссийских чинов, подобно всем бунчуковым товарищам, ... был переименован в немецкий чин надворного советника...» [9], інші четверо Ґалаґанів були суто цивільними особами.

Не менш важливим для розуміння соціальної репрезентації роду є значущість в його історії осіб «жіночої лінії», хоча у генеалогічних розвідках про Ґалаґанів їхня роль ніколи не акцентувалася. Передусім, майже всі вони досить вдало опікувалися родинним майном. За свідченням праправнука Григорія, Гнат Ґалаґан отримував «маетности по универсалам и приобретал покупками значительные участки, что продолжала делать после его смерти и его вдова Елена Антоновна» [10]. Успішно керувалася падщиною, отриманою від родини Дараганів, Катерина Ґалаґан, котра, на відміну від свого деда «аморфного» чоловіка, була, за висловом нащадка, «вполне малороссийская пани, женщина с большим авторитетом и влиятельная, таких женщин можно насчитать немало между малороссиянками прежнего времени...» [11]. Отримавши низку маєтностей у повітах Полтавщини та Чернігівщини, вона розумно розпорядилася ними, зберігши для нащадків. Непересічною особою, за свідоцтвами сучасників, була мати Григорія Ґалаґана, шостого і, можливо, найпомітнішого представника роду, Катерина, дочка Василя Гудовича, вихідця з козацько-імперського роду з дуже високим соціальним статусом. «Мать Ґалаґана ..., – писав І. Аксаков, котрий у червні 1854 року гостював у родовому маєтку Ґалаґанів у селі Сокиринці

Полтавської губернії, – замечательная женщина. Лишившись мужа еще в малолетстве детей, она вела все огромное хозяйство и воспитала детей. Она очень умна, образованна, ... добра, ласкова ... с крестьянами, набожна, но в то же время аристократка в душе и деспотка. Все делается... по ее приказанию, отдаваемому кротким, ласковым голосом...» [12]. Безумовно, помітне місце осіб жіночої статі в історії роду Ґалаґанів пояснюється не лише їхніми особистими якостями, але й місцем жінки в українському соціумі, не тільки за доби гетьмана І. Скоропадського, коли набуло популярності різке прислів'я «Іван носить плахту, а Настя – булаву», але й в інші часи.

Врешті-решт, однією з вирішальних ознак рівня соціокультурної комунікації осіб з сімейства Ґалаґанів впродовж майже двох століть є розгалуженість їхніх духовних та мистецько-інтелектуальних контактів. Вельми значущим був релігійний складник життєдіяльності Ґалаґанів, що традиційно для лівобережного панства сповідували православ'я. У полковому місті Прилуки, де на початку XVIII ст. розмістилася сімейна резиденція, коштом полковника Гната Ґалаґана до початку 1720 х рр. було зведено Миколаївську церкву та Спасо-Преображенський собор. У 1919 р. в інтер'єрі церкви ще зберігалось серед розписів вітвара зображення на повний зріст Дмитрія Ростовського, канонізованого церквою митрополита Ростовського та Ярославського, в миру – Данила Туптала, спорідненістю з яким пишались Ґалаґани, а в соборі – пам'ятна дощечка про перебування у Прилуках у травня 1777 року Константинопольського патріарха Серафіма, котрий відслужив панахиду за померлими вже представниками роду [13]. Релігійне меценатство було одним з провідних напрямів діяльності осіб з сімейства Ґалаґанів у соціокультурній сфері від початку становлення роду як старшинського, тоді як численні контакти в художньо-мистецькій та інтелектуальній сферах були встановлені вже на межі XVIII – XIX ст. тими представниками роду, котрі мали мистецькі уподобання, передусім Павлом та Петром Ґалаґанами, та розвинуті до другої половини позаминулого століття Григорієм Ґалаґаном, видатним суспільно-політичним діячем, просвітником, культуртрегером. Така еволюція обумовлювалася як загальними тенденціями інкорпорації вихідців з козацької старшини до імперського простору, так і формуванням генерації інтелектуалів, чия діяльність підготувала новий етап еволюції культурно-національного руху в Україні XIX ст. Завдяки розгалуженим сімейно-генеалогічним зв'язкам, вже до середини XIX ст.

у роді Ґалаґанів, як і в інших родинах лівобережного (і не тільки) панства, утворюється плідне інтелектуально-творче середовище, прикладом якого можуть бути хоча б взаємини Григорія Ґалаґана з двоюрідними братами – істориком, етнографом, музикознавцем Миколою Маркевичем та істориком, публіцистом Миколою Рігельманом (мати А. Маркевича Анастасія Маркевич, у дівочтві – Гудович, була рідною сестрою матері Г. Ґалаґана, тоді як тітка останнього – Параскева, в заміжжі – Рігельман, – матір'ю М. Рігельмана).

Як бачимо, реконструкція мережі соціальних зв'язків та «комунікаційних ніш», утворених представниками однієї родини в історичному контексті уможлиблює характеристику засадничих ознак стану суспільства через індивідуальні життєві сценарії окремих осіб. Щодо власне сімейства Ґалаґанів, то в його «історичній біографії» особливо цікавим є те, що найбільш помітні постаті – Гнат Ґалаґан та Григорій Ґалаґан – постали у визначальні для українських земель часи. Певна історична доба ніби сама висунула таких непересічних особистостей, за вчинками і характерами яких формувалось уявлення сучасників і нащадків про весь рід.

Вихований на Запоріжжі полковник компанійський, потім полковник прилуцький Гнат Ґалаґан, неписьменний, папери за якого, навіть найважливіші, підписували інші, тем не менш, настільки відчайдушний та заповзятливий, що до його як рівного ставилися інші особи зі старшинського кола, нерідко досить гарно освічені, став при самому початку XVIII ст. одним з числа козацької старшини, хто переорієнтувався від підтримки І. Мазепи та «мазепинців» на службу російській монархічній ідеї, відкривши собі та нащадкам шлях до влади, соціального росту, майнового збагачення. Епізод із зруйнуванням поселення на Січі загоном на чолі з Г. Ґалаґаном разом із регулярними московським військом у травні 1709 року, коли, за словами очевидця, кошового отамана Степаненка, «по присяже Кґалагановои и московської товариству нашему голови луплено, шию до плахи рубано, вешано и иные тиранские смерти задавано, а надто що и в поганстве за древних мучителей не поводилося, мертвых из гробов многих не тилко товариства, но и чернецов откопувано, головы оным утинано, шкуры луплено и вешано...» [14] став найбільш дискусійним у трактуванні особи Г. Ґалаґана у майбутньому.

Григорій Ґалаґан, один з найосвіченіших представників свого прошарку, крупний землевласник та очільник реформи зі скасування кріпосного права в

Лівобережній Україні зокрема, меценат у галузі освіти, засновник одного з найбільш прогресивних навчальних закладів другої половини XIX – початку XX ст. – Колегії імені Павла Ґалаґана, презентував ту численну групу українських інтелектуалів, що сповідувала принцип подвійної чи гібридної ідентичності, наслідком якого стала двоїста національна самоідентифікація людини – малорос за походженням, росіянин за політичними уподобаннями. Але багато ознак соціокультурних практик цього передостаннього із Ґалаґанів засвідчує слухність слів І. Лисяка-Рудницького про те, що «прихований комплекс українця жив у душах величезної кількості на вигляд покірних «малоросів» [15]. Можемо згадати лише епізод з останніх року життя Г. Ґалаґана, коли у вересні 1887 р. він, поважний урядовець, член імператорської Державної Ради, з тугою писав, мішаючи російські слова з українськими, своєму небожу, сину історика Миколи Маркевича, сенатору Андрію Марковичу (): «23 я выезжаю в Сокиренцы. Уединюсь в парке и не буду читать бисовых газет, хоть на короткое время забуду людскую подлость, неправду. Бодай им... Твойщирий Ґалаґан» [16].

Таким чином, навіть короткий аналіз соціокультурних практик представників одного роду у визначених історичних межах доводить ефективність вивчення минулого з позицій індивідуального вибору, обумовленого, передусім, соціальним та ідентифікаційним факторами. Вивчення історії роду шляхом аналізу соціальних практик його представників та реконструкція тієї мережі соціокультурних контактів, що була актуальною на визначеному відрізку їхнього існування у певному історичному просторі надає можливість дослідити еволюцію роду в його світоглядно-інтелектуальних пріоритетах, використовуючи реалії певної історичної доби як символічний контекст.

Список літератури:

1. Репина Л. Историографическая революция и теоретические поиски на рубеже веков [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://history.jes.su/s207987840000362-7-1>.
2. Коллинз Р. Социология философий: глобальная теория интеллектуального изменения. Новосибирск. 2002. – С. 67.
3. Lynch K. A. The family and the history of public-life. The Journal of interdisciplinary history. 1994. 24(4). – P. 665.

4. Тимошенко А. Г. Галагани – від Гната до Павла. Проблеми історичного і географічного краєзнавства Чернігівщини. Чернігів. 1999. Вип. IV. – С. 44.
5. Будзар М. Садиба Галаганів на Чернігівщині за 200 років: історичні та культурні перетворення. Збірник наукових праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. Харків. 2012. Вип. 45. – С. 166.
6. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (ІР НБУ ім. В. І. Вернадського), ф. 1, оп. 1, спр. 6881, арк. 1.
7. Ibid, арк. 10.
8. Ibid, арк. 10 зв.
9. Ibid, арк. 6 зв.
10. Ibid, арк. 4.
11. Ibid, арк. 9 зв.
12. Аксаков И. Письма к родным. 1849–1856. Москва. 1994. – С. 286.
13. ІР НБУ ім. В. І. Вернадського, ф. 33, оп. 1, спр. 3599, арк. 9.
14. Оглоблін О. Гетьман Мазепа та його доба. Нью-Йорк, Київ, Париж, Торонто. 2001. – С. 306.
15. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе, т. 1. Київ. 1994. – С. 475.
16. ІР НБУ ім. В. І. Вернадського, ф. X, оп. 1, спр. 18071, арк. 23.